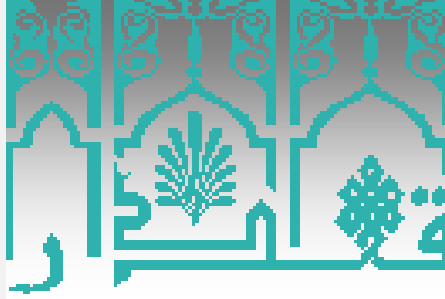

ISSN: 1309-2030

Kelâm Araştırmaları Dergisi

Journal of the Islamic Theological Researches

[KADER]

Cilt	14	Sayı	1
Volume		Issue	
Ocak 2016		January 2016	

Kelâm Araştırmaları Dergisi

Journal of the Islamic Theological Researches
[KADER]

Cilt Sayı
Volume 14 Issue 1
Ocak January
2016 2016

Sahibi / Owner

İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalları

Editör / Editor

*Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet BULĞEN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ*

Yayın Kurulu / Editorial Board

*Şaban Ali DÜZGÜN, Mehmet BULĞEN, Mustafa Selim YILMAZ,
İlyas ÇELEBİ, Metin YURDAGÜR, Temel YEŞİLYURT,
Bilal KIR, Osman SEZGİN, Ömer SADIKER,
Sibel KAYA, Tuğba GÜNAL*

Adres / Address

Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Mahir İz Cad. No. 2
Altunizade Üsküdar
İSTANBUL

KBÜ İlahiyat Fakültesi
Karabük Üniversitesi
Balıklar Kayası Kampüsü
78050 – KARABÜK

e-posta: mehmet.bulgen@marmara.edu.tr / s.mutekellim@gmail.com

web: http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kader/

*[KADER] Ulakbim DergiPark, DOAJ (Directory of Open Access Journals), EBSCO HOST ve TDV
İSAM İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı tarafından indekslenmektedir.*

"KADER Kelâm Araştırmaları Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli, akademik bir alan dergisidir. KADER'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayın dili Türkçe olmakla beraber diğerk dillerde de yazılar yayımlanmaktadır. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları KADER'e ait olup, yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Yazıların yayınlanıp yayınlanmamasından yayın kurulu sorumludur."

Danışma Kurulu / Advisory Board

Bekir TOPALOĞLU, Prof. Dr. (Marmara Üniversitesi)	Hüseyin ATAY, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)	Şerafeddin GÖLCÜK, Prof. Dr. (Selçuk Üniversitesi)
Cihat TUNÇ, Prof. Dr. (Erciyes Üniversitesi)	Mustafa Saim YEPREM, Prof. Dr. (İstanbul Aydın Üniversitesi)	Emrullah YÜKSEL, Prof. Dr. (İstanbul Üniversitesi)
Muhittin BAĞÇECİ, Prof. Dr. (Erciyes Üniversitesi)	Ahmet AKBULUT, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)	A. Saim KILAVUZ, Prof. Dr. (Uludağ Üniversitesi)
Metin YURDAGÜR, Prof. Dr. (Marmara Üniversitesi)	Yusuf Şevki YAVUZ, Prof. Dr. (Marmara Üniversitesi)	Şaban Ali DÜZGÜN, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)
İlyas ÇELEBİ, Prof. Dr. (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)	Süleyman TOPRAK, Prof. Dr. (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	İlhami GÜLER, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)
Temel YEŞİLYURT, Prof. Dr. (Erciyes Üniversitesi)	Cağfer KARADAŞ, Prof. Dr. (Uludağ Üniversitesi)	Osman KARADENİZ, Prof. Dr. (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Ramazan ALTINTAŞ, Prof. Dr. (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Muammer ESEN, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)	Erkan YAR, Prof. Dr. (Fırat Üniversitesi)
Tevfik YÜCEDOĞRU, Prof. Dr. (Uludağ Üniversitesi)	Ömer AYDIN, Prof. Dr. (İstanbul Üniversitesi)	Adnan Bülent BALOĞLU, Prof. Dr. (Diyanet İşleri Başkanlığı)
Adil BEBEK, Prof. Dr. (Marmara Üniversitesi)	Ramazan BİÇER, Prof. Dr. (Sakarya Üniversitesi)	Mehmet BULUT, Prof. Dr. (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Abdülhamit SİNANOĞLU, Prof. Dr. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Halife KESKİN, Prof. Dr. (Çukurova Üniversitesi)	Mehmet EVKURAN, Prof. Dr. (Hitit Üniversitesi)
Hatice Kelpetin ARPAGUŞ, Prof. Dr. (Marmara Üniversitesi)	Hülya ALPER, Prof. Dr. (Marmara Üniversitesi)	Mahmut AY, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)
Abdülgaffar ASLAN, Prof. Dr. (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Hilmi DEMİR, Prof. Dr. (Hitit Üniversitesi)	Hüseyin AYDIN, Prof. Dr. (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
İbrahim COŞKUN, Prof. Dr. (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	İsa DOĞAN, Prof. Dr. (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	İsa YÜCEER, Prof. Dr. (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Kamil GÜNEŞ, Prof. Dr. (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	M. Sait ÖZERVARLI, Prof. Dr. (Yıldız Teknik Üniversitesi)	Fethi Kerim KAZANÇ, Prof. Dr. (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Metin ÖZDEMİR, Prof. Dr. (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)	Mehmet BAKTIR, Prof. Dr. (Cumhuriyet Üniversitesi)	Fikret KARAMAN, Prof. Dr. (İnönü Üniversitesi)
Musa KOÇAR, Prof. Dr. (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Mustafa SİNANOĞLU, Prof. Dr. (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)	Özcan TAŞCI, Prof. Dr. (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Resul ÖZTÜRK, Prof. Dr. (Atatürk Üniversitesi)	Salih Sabri YAVUZ, Prof. Dr. (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)	Selim ÖZARSLAN, Prof. Dr. (Fırat Üniversitesi)

Nadim MACİT, Prof. Dr. (Ege Üniversitesi)	Mustafa AKÇAY, Prof. Dr. (Sakarya Üniversitesi)	Muhit MERT, Prof. Dr. (Fatih Üniversitesi)
Ahmet ERKOL, Prof. Dr. (Mardin Artuklu Üniversitesi)	Cemalettin ERDEMÇİ, Prof. Dr. (Siirt Üniversitesi)	Sinan ÖGE, Prof. Dr. (Atatürk Üniversitesi)
Yener ÖZTÜRK, Prof. Dr. (Dicle Üniversitesi)	Galip TÜRCAN, Prof. Dr. (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Hulusi ARSLAN, Prof. Dr. (İnönü Üniversitesi)
H. Sabri ERDEM, Doç. Dr. (Ankara Üniversitesi)	Murat SERDAR, Doç. Dr. (Erciyes Üniversitesi)	Harun IŞIK, Doç. Dr. (Erciyes Üniversitesi)
Hamdi GÜNDOĞAR, Doç. Dr. (Şırnak Üniversitesi)	Hasan KURT, Doç. Dr. (Bartın Üniversitesi)	İsmail ŞIK, Doç. Dr. (Çukurova Üniversitesi)
Muhammet YAZICI, Doç. Dr. (Atatürk Üniversitesi)	Mahmut ÇINAR, Doç. Dr. (Gaziantep Üniversitesi)	Murat MEMİŞ, Doç. Dr. (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Osman DEMİR, Doç. Dr. (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	Orhan Şener KOLOĞLU, Doç. Dr. (Uludağ Üniversitesi)	Ramazan YILDIRIM, Doç. Dr. (İstanbul Üniversitesi)
Recep ARDOĞAN, Doç. Dr. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Sabri YILMAZ, Doç. Dr. (Akdeniz Üniversitesi)	Sefa BARDAKÇI, Doç. Dr. (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Hasan Tevfik MARULCU, Doç. Dr. (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Arif AYTEKİN, Doç. Dr. (Trakya Üniversitesi)	Ahmet İshak DEMİR, Doç. Dr. (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Vecihi SÖNMEZ, Doç. Dr. (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)	İbrahim ASLAN, Doç. Dr. (Ankara Üniversitesi)	Mustafa YÜCE, Doç. Dr. (Dicle Üniversitesi)
Namık Kemal OKUMUŞ, Doç. Dr. (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)	Emrullah FATİŞ, Doç. Dr. (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Mehmet BULĞEN, Yrd. Doç. Dr. (Marmara Üniversitesi)
Mustafa Selim YILMAZ, Yrd. Doç. Dr. (Karabük Üniversitesi)	Recep ÖNAL, Yrd. Doç. Dr. (Balıkesir Üniversitesi)	Zübeyir BULUT, Yrd. Doç. Dr. (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Rabiye ÇETİN, Yrd. Doç. Dr. (Ankara Üniversitesi)	Hilmi KARAAĞAÇ, Yrd. Doç. Dr. (Gümüşhane Üniversitesi)	Berat SARIKAYA, Yrd. Doç. Dr. (Gümüşhane Üniversitesi)
Mustafa BOZKURT, Yrd. Doç. Dr. (İnönü Üniversitesi)	Fikret SOYAL, Yrd. Doç. Dr. (İstanbul Üniversitesi)	Durmuş ÖZBEK, Yrd. Doç. Dr. (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Emine ÖĞÜK, Yrd. Doç. Dr. (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)	Faruk SANCAR, Yrd. Doç. Dr. (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)	Harun ÇAĞLAYAN, Yrd. Doç. Dr. (Kırıkkale Üniversitesi)
Hikmet Y. MAVİL, Yrd. Doç. Dr. (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)	Kılıç Aslan MAVİL, Yrd. Doç. Dr. (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)	Hülya ALTUNYA, Yrd. Doç. Dr. (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Hüseyin DOĞAN, Yrd. Doç. Dr. (Kafkas Üniversitesi)	Ahmet AKGÜÇ, Yrd. Doç. Dr. (Dicle Üniversitesi)	İsmail YÜRÜK, Yrd. Doç. Dr. (Çukurova Üniversitesi)
İbrahim KAPLAN, Yrd. Doç. Dr. (İnönü Üniversitesi)	İsmail BULUT, Yrd. Doç. Dr. (Atatürk Üniversitesi)	Lütfi CENGİZ, Yrd. Doç. Dr. (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

M. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr.
(Harran Üniversitesi)

Mahsum AYTEPE, Yrd. Doç. Dr.
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Mehmet İLHAN, Yrd. Doç. Dr.
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Muhammet ALTAYTAŞ, Yrd. Doç. Dr.
(Trakya Üniversitesi)

Mustafa CAN, Yrd. Doç. Dr.
(İstanbul Üniversitesi)

Mustafa SÖNMEZ, Yrd. Doç. Dr.
(Erzincan Üniversitesi)

Mustafa ÜNVERDİ, Yrd. Doç. Dr.
(Gaziantep Üniversitesi)

Mürsel ATA, Yrd. Doç. Dr.
(İğdır Üniversitesi)

Orhan AKTEPE, Yrd. Doç. Dr.
(Erzincan Üniversitesi)

Nurullah KAYIŞOĞLU, Yrd. Doç. Dr.
(Harran Üniversitesi)

Osman ORAL, Yrd. Doç. Dr.
(Bozok Üniversitesi)

Ahmet CEYLAN, Yrd. Doç. Dr.
(Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Özden KANTER, Yrd. Doç. Dr.
(Hitit Üniversitesi)

Selim SANCAKLI, Yrd. Doç. Dr.
(Yalova Üniversitesi)

Ahmet SÜRURİ, Yrd. Doç. Dr.
(Yalova Üniversitesi)

Asiye TIĞLI, Yrd. Doç. Dr.
(Dumlupınar Üniversitesi)

Veysel KASAR, Yrd. Doç. Dr.
(Harran Üniversitesi)

Yunus CENGİZ, Yrd. Doç. Dr.
(Mardin Artuklu Üniversitesi)

Veysi ÜNVERDİ, Yrd. Doç. Dr.
(Mardin Artuklu Üniversitesi)

Hacer ŞAHİNALP, Yrd. Doç. Dr.
(Mardin Artuklu Üniversitesi)

Züleyha BİRİNCİ, Yrd. Doç. Dr.
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Osman DEMİRCİ, Yrd. Doç. Dr.
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Recai ÇETRES, Yrd. Doç. Dr.
(Kocaeli Üniversitesi)

Fadıl AYĞAN, Yrd. Doç. Dr.
(Siirt Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

X Editörden

Makaleler

- Arş. Gör. Hüseyin MARAZ
1-33 *Mu'tezile'nin "El-Menzile Beyne'l Menziletayn" Savunusu ve Doğuşu ile İlişkisi*
- Yrd. Doç. Dr. Rıza KORKMAZGÖZ
34-61 *Gazâlî'de Ma'rifetullah Düşüncesi ve Kelâmî İstidlâlin Değeri*
- Yrd. Doç. Dr. İsmail BULUT
62-83 *Zeydî Kelamcı Kâsım B. İbrâhim Er-Ressî'nin Hıristiyanlık Eleştirisi*
- Yrd. Doç. Dr. Esra GÖZELER
84-101 *Zemahşerî Araştırmaları: Bir Literatür İncelemesi*
- Yrd. Doç. Dr. Mahsum AYTEPE
102-118 *İmametın Vucubiyeti Tartışmaları: Kadı Abdülcebbar-Şerif Murtaza*
- Dr. Mehmet TÖZLUYURT
119-145 *İstihza Eylemi Ve Müslümanlar Üzerindeki Etkileri Hakkında Bir Analiz*
- Yrd. Doç. Dr. Osman ORAL
146-176 *Şeyhülislâm Haydarizâde İbrahim Efendi'nin "Emir Bi'l-Ma'rûf Nehiy Ani'l-Münker" Adlı Makalesi*
- Yrd. Doç. Dr. Ali TENİK / Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ
177-202 *Tasavvuf Bilgisi: Allah'ı Allah'la Bilmek İlmine Giriş*
- Dr. Fatma AYGÜN
203-215 *Dinin ve "Yüce Varlık" İnancının Kökenine İlişkin Tartışmalara Genel Bir Bakış*

-
- Doç. Dr. Mahmut ÇINAR
216-239 *Osmanlı Halklarının Mehdîlik Algısı ve Müslüman Tebaa Tarafından
Bu Alanda Yazılan Eserler Bağlamında Kurtarıcı Beklentisinin Sosyo-
Politik Bağlantıları*

Tercümeleler

- Arş. Gör. Bilal TAŞKIN
240-278 *Gazzâlî'den Râzî'ye: 6/12. yy.'da Felsefi Kelâmıda Yeni Gelişmeler*

- Yrd. Doç. Dr. Mehmet BULĞEN
279-297 *Klasik Dönem Kelâmında Atomcu Zaman ve Sürekli Yeniden Yaratma*

Tanıtım

- Arş. Gör. İzzet GÜLAÇAR
298-305 *Kadı Abdülcebbar'da Lütuf Teorisi*

-
- 306-321 *Yayın Esasları*

CONTENTS

X Editor

Articles

- R. Assist. Hüseyin MARAZ
1-33 *Mu'tazila's Defence of Al-Manzilah Bayn Al-Manzilatayn and Its Role on Appearance of that School*
- Assist. Prof. Dr. Rıza KORKMAZGÖZ
34-61 *The Thought of Ma'rifatallah in Al-Ghazali and The Value of Theological Deduction*
- Assist. Prof. Dr. İsmail BULUT
62-33 *Critiques of Zaydi Mutakallim Kâsim B. İbrâhim Er-Ressî on Christianity*
- Assist. Prof. Dr. Esra GÖZELER
84-101 *Al-Zamakhshari Studies: A Survey on the Literature*
- Assist. Prof. Dr. Mahsum AYTEPE
102-118 *Discussion on the Necessity of Imamate: Al-Qadi Abd Al-Jabbar and Al-Sharif Al-Murtada*
- Dr. Mehmet TÖZLÜYURT
119-145 *An Analysis on Sarcasm and Its Effect on Muslims*
- Assist. Prof. Dr. Osman ORAL
146-176 *Shaikh Al-Islam Haydarizade Ibrahim Efendi's Article Entitled "Al-Amr Bi-l-Ma'rûf Wa-n-Nahy 'ani-L-Munkar"*
- Assist. Prof. Dr. Ali TENİK / Assoc. Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ
177-202 *Sufi Knowledge: Introduction to Know Allah through Himself*
- Dr. Fatma AYGÜN
203-215 *An Overview of the Debate on the Origin of Religion and Belief in "Supreme Being"*

Assoc. Prof. Dr. Mahmut ÇINAR
216-239 *Ottomans' Understanding of Mahdi and Socio-Political Roots of
Mahdi's Expectation in the Context of the Books of Muslims in
Ottomans*

Trasnlations

R. Assist. Bilal TAŞKIN
240-278 *From Al-Ghazali to Al-Razi: 6th/12th Century Developments in Muslim
Philosophical Theology*

Assist. Prof. Dr. Mehmet BULĞEN
279-297 *Continuous Re-Creation and Atomic Time in Muslim Scholastic
Theology*

Review

R. Assist. İzzet GÜLAÇAR
298-305 *Al-Qadi Abd Al-Jabbar's Theory of Grace*

306-321 *Publication Standards*

EDİTÖRDEN / EDITOR

Değerli hocalarım ve sevgili okurlar,

Kelâm Araştırmaları Dergisi'nin 10 makale, 2 tercüme makale ve 1 tez tanıtımını içeren yeni sayısı ile tekrar birlikteyiz. Akademik ve entelektüel birikimiyle öne çıkan dergimiz yine zengin içeriğiyle beraber okuruyla buluşmakta. Yayımlanan yazılar, Kelâm'dan Tasavvuf ve Tefsir'e interdisipliner bir skalada dikkat çekmektedir. Özellikle bu sayıda Mutezile ana temalı yazıların yoğunluğu hissedilmektedir. *El-menzile beyne'l-menziletayn* ilkesinin kökeni ve anlam serüveni, muahhar dönem Mu'tezilî kelimcilerden Kadı Abdülcebbar'ın lütuf teorisine ilişkin bir tez tanıtımı, Kadı ve Şerif Murtaza örneğinde imamet tartışmalarının ele alınması ve yine Mu'tezile'nin güçlü kalemlerinden Zemahşeri'ye ilişkin gerek ülkemizde gerekse de batıda yapılan araştırmaların panoramasını çıkaran bir yazı dikkatleri çekmektedir. Sonrasında Kelâm tarihinde dönüm noktası olan Gazali'nin *ma'rifetullah*a ilişkin bakış açısının ele alındığı bir makale ile kendisinden itibaren Eş'ari geleneğin önemli isimlerinden Razi'ye kadar gelişen felsefi Kelâm'ın seyrinin değerlendirildiği bir tercüme makale gelmektedir. Diğer yazılarımızda ise Zeydî kelâmcı Kasım b. İbrahim er-Ressi, klasik dönemin Kelâm atomculuğu, zaman algısı ve yaratmada süreklilik, dinin kökenine ilişkin tartışmalar, Osmanlı dönemi Mehdilik algıları ve bu dönemde teşekkül ettirilen literatürün değerlendirilmesi, istihza kavramı ve buna ilişkin yansımalar, Allah'ı Allah'la bilme temelinde Tasavvufî bilginin boyutları ve son dönem Osmanlı Şeyhülislamlarından Haydarizade İbrahim Efendi'nin *emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkeri* ele alan bir risalesi konu edilmektedir.

Değerli hocalarım ve kıymetli takipçilerimiz,

Öncelikle, böylesine zengin bir içerikte çıkan sayımıza katkıda bulunan yazarlarımızı tebrik eder, çalışmalarının artarak ve daha da nitelikli bir şekilde devam etmesini temenni ederim. Bu yazıların değerlendirilmesi ve ilim dünyasına kazandırılması sürecinde değerli zamanlarını ayırıp katkılarını esirgemeyen sevgili hakemlerimize de ayrıca teşekkür ederim. Son olarak, başından sonuna zahmetli bir süreci tamamlayan sevgili yayın kurulu üyesi hoca ve arkadaşlarıma özellikle de Yrd. Doç. Dr. Mustafa Selim Yılmaz ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bulğen'e şükran duygularımı ifade etmek isterim.

Bu vesileyle bütün hocalarımıza ve okuyucularımıza içten selam, sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Editörler a.
Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün